

ANTIČKI NATPIS IZ JURJEVA

U Jurjevu, sada turističkom mjestu Hrvatskoga primorja, jugoistočno od Senja, pronađen je nedavno novi rimski natpis. Otkriven je u travnju 1975. prilikom radova na uređivanju u dvorištu župnoga ureda. Župnik, velečasni Josip Šimac, poklonio je natpis arheološkoj zbirci Gradskoga muzeja u Senju, na čemu mu naša iskrena zahvalnost, kao i prof. Anti Glavičiću, direktoru istoga muzeja, čijom je brigom natpis dospio u zbirku, gdje se sada čuva.

Opis spomenika:

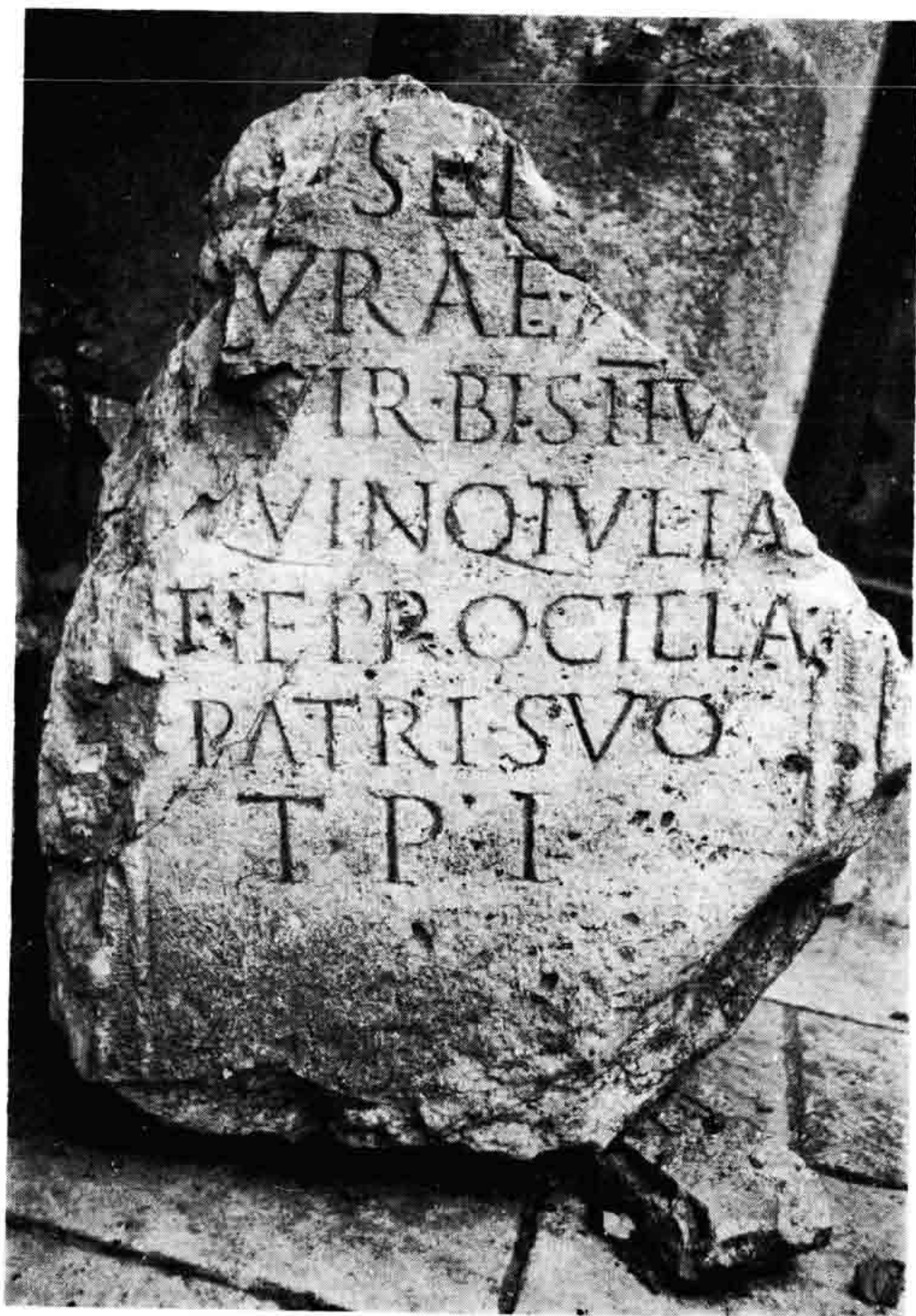
Natpis je isklesan na ovelom kamenom bloku vapnenca mramoraste strukture. Na žalost, veoma je oštećen i odlomljen u čitavu gornjem dijelu, kao i na desnoj i lijevoj strani bloka, pa je tim oštećenjem nestao početni dio natpisa, koji je možda imao i dva do tri retka. Blok je odlomljen i u donjem dijelu, ali taj je bio bez natpisa. (Sl. 1).

Dimenzije sačuvanoga dijela bloka su: visina 80 cm, širina 60 cm i debljina 48 cm. Natpisno je polje uokvireno dvostrukom profilacijom, koja je samo djelomice sačuvana na desnoj i nešto malo na lijevoj strani bloka.

Sačuvani tekst natpisa glasi:

.... SE .....
...VRAE · A....
.. VIR · BIS · TIVI..
QUINO · IVLIA
T · F · PROCILLA
Patri SVO
T · P · I ·

Visina slova u drugom retku je 4,5 cm, u trećem 3,8 cm, u četvrtom i petom 4 cm, u šestom 4,5 cm i u sedmom 6 cm. Slova su pomno i duboko isklesana lijepom kapitalom, te na prvi pogled izgledaju jednake veličine, osim posljednjeg retka. Radi oznake razmaka među riječima i kraćenicama isklesana je trokutasta točkica (*punctum distinguens*).

Sl. 41 — Rimski kameni nadgrobni spomenik iz Jurjeva, sredina I. st. n. e.

Natpis čitam kako slijedi:

[*T(ito) Iul(io) . . .*] / [*f(ilio)*] *Se [rgia / La] urae*
a[ed(ili) / II] vir(o) bis II v[ir(o)] /
quinq(uenmali) Iulia / T(iti) f(ilia) Procilla /
patri suo / t(estamento) p(oni) i(ussit).

Uobičajenu početnu formulu nadgrobnog natpisa (*D(is) M(anibus)*) nisam restituirao zbog — po mom mišljenju — ranijeg vremena natpisa, pa nije sigurno da se ona ovdje nalazila.

U prvom sačuvanom retku preostala su samo dva slova *SE* i ona se bez daljnjega mogu razriješiti kao ime tribusa *Sergia*, u koji je bila upisana većina slobodnih pripadnika i građana municipalnih središta u Liburniji.

U drugom sačuvanom retku nalazi se zadnja riječ pokojnikova imena, njegov *cognomen*. Njemu nedostaju početna slova. Mislim da je najprikladnija restitucija *Laurae*. U pokrajini Dalmaciji javlja se ovo ime u muškom obliku *Laurus* (CIL III 9381, 2552 Salona).¹ Oblik kao i naš javlja se u jednom natpisu iz Hastija (danas Asti) u Italiji (Dessau, *Inscriptiones Latinae selectae*, II, 6747 Hasti). Na kraju ovoga retka vide se donja dva kraka i lijevi kraj poprečne crte slova *A*, što treba čitati *aed(ili)*.

U trećem retku nakon duumvirske oznake dolazi zanimljiva i rijetka formula *bis Hviro quinquennali*. U sličnom obliku *II virali iter(um) q(uin)q(uen)nali* javlja se u natpisu CIL III 14211² Gigen (*Oescus*) na Dunavu u Donjoj

Sl. 42 — Pogled na gradić Jurjevo, otočić Lisac i Gradinu, snimio M. Rukavina, 1968.

¹ G. Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatien*, Heidelberg 1969, 228.

Meziji (današnjoj Bugarskoj), a vjerojatno i u ulomku natpisa CIL III 15007 Djevsrke kod Kistanja u sjevernoj Dalmaciji, kako ga razrješava Hirschfeld: *fuit fortasse: quinquemali bis Burni*.

Julija Procila oporučno je zavještala ovaj spomenik svome ocu, uglednom građaninu. Tit Julije Laura bio je veoma važna osoba u svome municipiju i obavljao najuglednije dužnosti u njegovoj upravi. Bio je *aedilis*, što znači da se brinuo za javni red i potrebe svoga mjesta u najširem smislu, a to znači za javne zgrade, putove, tržnicu i uopće javni red. Osim toga bio je i *duumvir* a to znači, da upotrijebimo našu suvremenu terminologiju, izvršni organ gradske skupštine. Čak dva puta bio je i *duumvir quinquennalis*, što znači da je obavljao složenu i osjetljivu dužnost revizije imovinskog stanja onih građana i stanovnika koji su bili dužni plaćati porez. Imao je, prema tome, dugu upravnu karijeru i bio je dakle osoba na samom vrhu svoga municipija, pa ne iznenađuje da je u ovako maloj sredini dobio ovakav značajan, na žalost oštećen, spomenik.

Jurjevo, koje se u starijim knjigama i kartama naziva Sveti Juraj, u antici se nazivalo *Lopsica*. Pod tim ga imenom bilježe rimski polihistor i geograf Plinije Stariji u svome djelu *Historia naturalis* (III, 139, 140), napisanom u prvom stoljeću naše ere, i grčki zemljopisac Klaudije Ptolemej (*Λοφζα*, II, 16, 2) u drugom st. n. e.²

Mjesto se međutim spominje i mnogo ranije, ali u nešto iskvarenom obliku *Ἄλουφοι* — *Aloupsoi* u jednom spisu koji je sredinom četvrtog stoljeća pr. n. e. bio neke vrsti priručnik za plovidbu. To je tako zvani *Periplus*, a

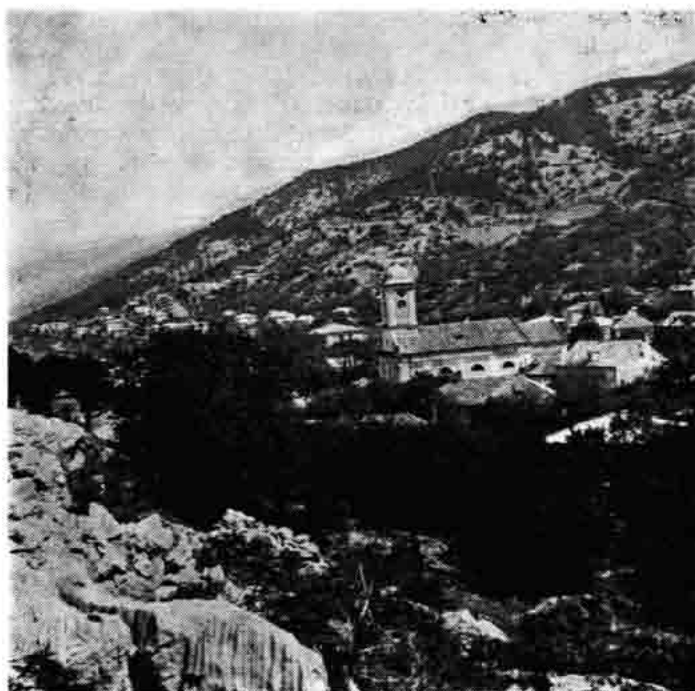

Sl. 43 — Ostaci starih bedema na Gradini, iznad Jurjeva, Snimio dr. VI. Miroslavić 1974.

² Za ime uspor.: A. Mayer, *Die Sprache der Illyrier I*, Wien 1967, s. 9. opsica.

pripisuje se Skylaxu iz Cariande u Maloj Aziji. Poznatiji je pod nazivom Pseudo-Skylakov Periplus. To je najstariji poznati nam antički spis, koji donosi zemljopisni opis naše obale od Istre pa prema jugu sve do Epira.³ Činjenica što se mjesto spominje u ovom spisu znači da je bilo poznato kao luka i pristanište već u to doba. To nam je i razumljivo kada znamo da je ovo, na jednom dužem potezu obale od oko 15 km južno od Senja, jedino moguće sklonište i pristanište za lađe, zaklonjeno od bure brijegom Gradine, a od juga otočićem Liscom.

Otočić Lisac zapravo je nasljednik staroga imena nekadašnje Lopsike, koje nam je ostalo zabilježeno u kasnijem vulgariziranom izgovoru romansko-ilirskog stanovništva, koje ga je nazivalo Puplisca ili Publisca, kako su to registrirali kasni itinereri nepoznatog zemljopisca iz Ravene (IV, 22 i V, 14) i Guidonova Geografija (116). Podešavajući ovo ime vlastitom izgovoru, kada su se ovdje doselili, Hrvati su kraćenjem i premještanjem slova (metatezom) iz Pup — lisca načinili Lisac. Zanimljivo je da identično ime nosi i istaknuta gradina Lisac u Krasnom polju,⁴ na staroj cesti iz Jurjeva prema Otočcu, jedinom pravcu koji je od pradavnih vremena do danas vodio preko planinskog masiva u unutrašnjost. Nema sumnje da se doвле i pružao teritorij Lopsike — Pupliske, kao što je bio slučaj i s nekim drugim zajednicama, čija su se područja protezala od mora prema unutrašnjosti, kako to zaključujemo iz natpisa o razgraničenju.

Sl. 44 — Pogled na Jurjevo s Gradine, prehistorijskog naselja Lopsice, snimio dr. V. Miroslavljević 1974.

³ M. Suić, Istočna jadranska obala u Pseudo-Skilakovom Periplu, RAD JAZU, knj. 306, Zagreb 1955, 154.

⁴ A. Glavičić, Arheološki nalazi iz Senja i okolice (III), Senjski zbornik, IV, 1970, 47 i 50.

Na otočiću Liscu našlo se tragova utvrda i suhozida, kao i prethistorijske i antičke keramike.³ Čini se da je otočić u ovo davno doba bio i spojen s kopnom, jer je dio dna u uskom kanalu između otočića i obale u užem potezu plići od okolnog mora.

Postojanje ove luke kao prirodnog skloništa za lađe na ovoj, inače po svojim snažnim i opasnim burama poznato neugodnoj obali, s jakim izvorom izvrsne vode podno brijega Gradine, te otočićem Liscem kao još jednim uporištem, privuklo je bez sumnje čovjeka da se ovdje naseli veoma rano, možda već u rano brončano doba. To je naime vrijeme kada se ovakvi položaji sve više zaposjedaju, pa je tako i ovdje čovjek, privučen dobrim prirodnim uvjetima, zasnovao svoju naseobinu. Treba naravno istaknuti i zaleđe, bogato stokom i drvom, što je sve barem dijelom nalazilo svoj izlaz, u svrhu zamjene ili trgovine, jedinim prohodnim putem kroz masiv Senjskog bila, odnosno Velebita.

Na morskoj strani Jurjevo je usmjereno prema prostranom zaljevu Baške i njenom plodnom polju jednoj od glavnih takvih površina čitavoga otoka Krka, a nalazi se gotovo preko puta, što — uvjeren sam — ima svoga utjecaja i na postojanje ovoga drevnoga naselja na ovom mjestu. Ova je točka bez sumnje bila, kao uostalom i danas, prirodno ishodište za veliki teritorij unutrašnjosti, a i kopneni nogostup za veći dio otoka Krka, a vjerojatno i Cresa, za unutrašnjost jedinim dobrim putem prema Krasnom.

Činjenica je naime da je Jurjevo bilo, ne samo u vrijeme slabijih prometnih veza već i donedavno, općinsko središte za veliki teritorij od skoro 1200 km², jer je taj teritorij imao upravo ovdje svoje jedino prometno ishodište prema moru. Po svome prostranstvu ovo je bio jedan od najvećih općinskih teritorija u našoj zemlji. Danas je Jurjevo mjesna zajednica u senjskoj općini.

Sačuvano je nekoliko natpisa koji govore o razgraničenju domaćih ilirskih zajednica u antičko doba. Ti su natpisi nađeni u unutrašnjosti, a središta im se nalaze na obali. Tako je npr. natpis o razgraničenju između Ortoplina i Parentina uklesan u stijenu kod vrela Begovače između Jablanca i Gornjeg Kosinja (CIL III 15053). Ortopla je bila današnja Stinica. Slično je i natpis o razgraničenju između Bega i Ortoplina nađen u okolici Jablanca (D. Rendić—Miočević, Vjesnik AM, Zagreb, 3, 1968, 62—73). Begi su bili stanovnici Begiuma ili Vegiuma, današnjeg Karlobaga. Prema tome, ove naseobine na moru, bile su u ovo davno doba upravna i gospodarska središta za prostrana područja svoga zaleđa.

Ovo izvjesno skretanje s teme bilo je potrebno da bi se objasnili razlozi za osnivanje i postojanje rimskoga municipija u ovome relativno izoliranome kraju i malome mjestu. Jer isti oni čimbenici, koji su od Jurjeva u određenom povijesnom razdoblju stvorili općinsko središte, stvorili su u antičko rimsko doba mjesto s rangom municipija, što za ono vrijeme nije bila mala stvar.

Jer natpis o kome govorimo, nadgrobni natpis Tita Julije Laure, uglednog municipalnog dostojanstvenika, nađen je u Jurjevu, ne doduše in situ, ali sigurno je da ga nitko nije ovamo dovukao, npr. iz Senja. Uvjeren sam da se njegove funkcije odnose na municipij same Lopsike. Lopsiku naime, kao municipij s tzv. italskim pravom (*ius italicum*), spominje već spomenuti Plinije Stariji na dva mjesta. Prvi put kada nabraja gradove i naseobine što pripadaju skardonitanskom sudbenom području: *Conventum Scardonitanum pe-*

³ A. Glavičić, Arheološki nalazi iz Senja i okolice, Senjski zbornik, II, 1966, 393.

tunt Iapudes et Liburnorum civitates XIII, ex quibus Lacinienses, Stulpinos, Burnistas, Olbonenses nominare non pigeat. Ius italicum habent eo conventu Alutae, Flanates a quibus sinus nominatur, Lopsi, Varvarini; immunesque Asseriates et ex insulis Fertinates, Curictae. (Plin., Nat. hist., III, 139);

drugi put kada donosi listu autonomnih liburnskih gradova (*oppida*): *Cetero per oram oppida a Nesactio, Alvona, Flanona, Tarstatica, Senia, Lopsica, Ortoplinia, Vegium, Argyruntum, Corinium, Aenona, Civitas Pasini... Insulae eius sinuus cum oppidis praeter supra significatas Absortium, Arba, Crexi, Gissa, Fortunata. Rursus in continente colonia Iader* itd. (Plin., o. c., III, 140).

Složeno pitanje postojanja gradskih naselja u područjima Histra i Liburna i njegova uzdizanja u rang municipija ili kolonija predmet je brojnih rasprava i čestih neslaganja među znanstvenicima.⁶ U slučaju Lopsike spora međutim nema, a pogotovo ne više nakon otkrića ovoga natpisa koji dopunja i potvrđuje navedene Plinijeve podatke. Štoviše, držim da je sâm natpis suvremen Plinijevu pisanju, ako nije i stariji od njega.

Povijesni razvitak i okolnosti doveli su čitavo područje današnje sjeverne hrvatske obale, tj. stare Liburnije, u rani dodir s italском obalom i to u prekomorskom jadranskom smjeru i onom duž obale prema velikim središtima — ranije Spini i kasnije Akvileji. Konačni prodor Rimljana u naše krajeve i završavanje osvajanja naše zemlje ratovima Oktavijana protiv Japoda i Delmata 35—33. pr. n. e., te gušenje pod vodstvom Tiberija velikog ustanka Delmata i Panonaca od 6. do 9. stoljeća n. e., teklo je većim dijelom upravo iz liburnskih središta Senie, Iadera i drugih.⁷ Na početnim točkama toga prodiranja, kao i duž njegovih pravaca, osnivaju se rimska uporišta koja osiguravaju sigurnost zaleđa nadirućim vojskama. Tako započinje proces koji bi trebao dovesti do konačne romanizacije osvojenih krajeva. Taj se proces odvija paralelno ili čak ranije na otocima Krku (Curicta), Rabu (Arba), Cresu (Crexa), Osoru (Apsorus) i dr., pa na obali sa Senjom (Senia) i drugim važnijim naseljima na njoj. Među njima bila je i Lopsica, koja je postojala davno prije dolaska Rimljana i koja je na određenom potezu obale, za Rimljane neobično važnom, predstavljala jedinu moguću luku i polazište, za veliki dio buntovne i opasne japodske unutrašnjosti. Prema tome, pomorski značaj Lopsike i njeno prostrano zaleđe nedvojbeno su utjecali na to da je ovo mjesto rano dobilo status gradskog naselja s italškim pravom, tj. postalo je rimski municipij i to najvjerojatnije za vladanja careva Augusta ili Tiberija.⁸

Jurjevo se u pokorenoj provinciji po svoj prilici skladno razvijalo, ali ipak u sjeni svoga većega susjeda Senja. Naselje se, sudeći po nalazima, širilo po sjeverozapadnim obroncima brežuljka Gradine i u istom smjeru u dolinici od njega.⁹ Seoba naroda ga je uništila, kao i nastajanje kasnijeg hrvatskog na-

⁶ Problemima liburnskih municipaliteta posvećene su slijedeće rasprave: A. von Premerstein, *Bevorrechtete Gemeinden Liburniens in den Städtelisten des Plinius*, Strena Buličiana, Zagreb—Split, 1924, 203—8. M. Suić, *Municipium Varvariae, Diadora 2*, Zadar 1960—61, 179—96. M. Suić, *Nekoliko pitanja u vezi s municipalitetom antičkog Zadra*, Zbornik Zadar, Izd. Matica Hrvatska Zagreb 1964, 117—28. G. Alföldy, *Municipes Tibériens et Claudiens en Liburnie* *Epigraphica*, 23, 1961, 53—65. G. Alföldy, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Budapest 1965, 68—72. J. J. Wilkes, *Dalmatia, Appendix XI: The Foundation of Liburnian Cities*, London 1969, 487—92.

⁷ O pravcima Oktavijanova prodiranja: G. Veith, *Die Feldzüge des C. Iulius Caesar Octavianus in Illyrien in den J. 35—33 v. Chr.*, *Schrift. der Balkankomm.*, Antiq. Abt. 8, Wien 1914.

⁸ G. Alföldy, *Bevölkerung*, 76. J. J. Wilkes, *Dalmatia*, 492.

⁹ A. Glavičić, *Arheološki nalazi iz Senja i okolice*, *Senjski zbornik*, II, 1966, 394.

sejja na istom mjestu, ali arheološki nalazi, sporadično rasuti i otkriveni u ovom prostoru, potvrđuju poput našeg natpisa njegovo postojanje. Tih je nalaza bilo i ranije. Treba spomenuti zanimljivi nadgrobni natpis, otkriven u Jurjevu prije više od sto godina u blizini crkve. Postavila ga je Iulia Tertia Toruca svojim pokojnima (CIL III 3015).¹⁰ Veoma je zanimljivo ime ove pripadnice roda Julijevaca, koja je kao rimska građanka dobile ime odnosno gentilicij ovoga staroga rimskoga roda, ali je sačuvala i svoje domaće ilirsko, liburnsko ili japodsko ime Toruca. Julia Procilla postavila je nadgrobni spomenik svome ocu, uglednom dostojanstveniku municipija Lopsike. I oni nose gentilicij jednog od najuglednijih rimskih rodova, pa su svoje građansko pravo dobili najvjerojatnije od careva Julijevaca Augusta ili Tiberija, koji su to pravo raširili osobito u području Liburnije. Prema tome, i oni bi pripadali ovom najranijem sloju rimskih građana.¹¹

Ime tribusa Sergia također govori u prilog rane datacije ovoga natpisa, jer je upravo u taj tribus bila upisana većina liburnskih naselja, a on i inače označava rano vrijeme osnivanja ovih municipija ili kolonija.¹²

Sve ove elemente nalazimo dakle u našem natpisu, koji se prema izvršenoj raščlambi, a i po kakvoći svoje izrade, dubini slova, dugim hastama na slovu Q, te uzevši u obzir generacijski odnos oca i kćeri, može, po mome mišljenju, datirati u sredinu prvoga stoljeća n. e.

Natpis je prema tome vrijedan spomenik, koji, iako teško oštećen, potvrđuje podatak zapisan kod jednog antičkoga pisca. On je važna prinova spomeničkom blagu i kulturnom nasljeđu Jurjeva, senjskoga kraja, Hrvatskog primorja, pa i šire.

RIASUNTO

Iscrizione antica trovata a Jurjevo

A Jurjevo, località del littorale Croato, che dista quindici chilometri a sud da Senj (antica Senia) è stata trovata nell'aprile del 1975 un'iscrizione mutilata che si può ricostituire come segue:

[T(ito) Iul(io) . . . .] / [f(ilio)] Se [rgia / La] urae
a[ed(ili) / II] vir(o) bis II v [ir(o)] / quinq(uenali)
Iulia / T(iti) f(ilia) Procilla /^s patri suo /
t(estamento) p(oni) i(ussit).

Nella località di Jurjevo nell'epoca antica si trovava Lopsica menzionata da Plino il Vecchio (*Nat. hist.*, III, 139, 140), e Tolomeo (II, 16, 2). Plinio nomina Lopsica tra i luoghi del convento Scardonitano che possiedono *ius italicum* e tra le *oppida* della Liburnia. L'iscrizione funeraria di questo distinto dignitario di Lopsica conferma l'esistenza di questo municipio promosso a questo rango da Augusto o Tiberio.

¹⁰ Iuliae Sex(ti) f(iliae) Paullae f(iliae) Appuleiae C. fil(iae) Marcellae nep(ti) Iulia C f(ilia) Tertia Toruca v(iva) f(ecit), Jurjevo CIL III 3015 (uspor. p. 1942). Upor. C. Patsch, Die Lika in römischer Zeit, *Schriften der Balkankomm.*, Antiq. Abt. I, Wien 1900, 103–5.

¹¹ O raširenosti ovoga gentilicija u Liburniji: G. Alföldy, *Die Personennamen*, 32.

¹² G. Alföldy, *Die Bevölkerung*, 68.